

De dominee en zijn kip

Uit het leven van dominee Johann Brenz

Uit Halle, Duitsland

Door

N.N.

Toegevoegd:

Geharnaste Lutherse hervormer

Johannes Brenz (1499-1570)

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2003**

EEN OVERHAASTE VLUCHT

De domineesvrouw zuchtte diep.

"Zou de stad heus overgegeven worden, man?" vroeg ze zacht.

"Daar is geen twijfel aan, moedertje", was het antwoord.

"Landgraaf Philips van Hessen kan het tegen de machtige Karel V niet uithouden en door Halle over te geven zal hij trachten zijn leven te redden."

"Maar jouw leven dan?"

"Dat is in Gods hand. Is Klaus al terug?"

Klaus was de oude koster; ofschoon reeds meer dan zestig jaar oud, was hij nog een krasse baas en de Domkerk, waarvoor hij te zorgen had, zag er altijd proper en helder uit.

Klaus was nog niet terug, verzekerde de domineesvrouw en dominee Brenz was blij met dat bericht. Klaus was er op uit, om te vernemen of de stad werkelijk in de handen van de vijand zou worden overgegeven en als dat het geval was, zou hij het dadelijk komen zeggen, want dan moesten er direkt maatregelen genomen worden.

Want het leven van **dominee Johan Brenz** stond op het spel.

Ach, het zou de goede koster zo spijten als Alva de dominee in zijn macht wist te krijgen, want dan zou hij hem zeker laten doden. En dat zou toch verschrikkelijk zijn. Klaus zou nog liever zelf op de brandstapel gegaan zijn, maar ach, dat zou niet helpen. Wat gaf Alva nu om 't leven van een oude koster?

O, Klaus zou wel naar de bloedhertog hebben willen toegaan om te zeggen: "Hier, grote vervolger van de christenen, hier, neem mij maar gevangen, doch laat dominee Brenz met rust."

Dat zou hij zeker durven zeggen, maar het zou immers niet helpen. Alva zou hem uitlachen en hij zou zijn soldaten zeggen: "Geef die lelijke oude koster eens een grote schop, wat denkt die kerel wel?"

Och, die goede, oude Klaus had al dagen lopen denken over het grote gevaar, dat de dominee boven het hoofd hing. In geen nachten had hij geslapen. Aldoor lag hij te peinzen op middelen om de geliefde leraar uit de hand van zijn vervolgers te houden. Maar hij kon geen middel vinden.

En ondertussen lag Alva met zijn leger rondom Halle en elke dag werd de zekerheid groter, dat hij de stad zou veroveren.

Want landgraaf Philips kon de stad niet houden.

Had hij ook maar niet meegedaan met dat Schmalkaldisch verbond, dacht de koster vaak.

Maar dat verbond kon het toch ook weer niet helpen. De protestantse vorsten van Duitsland hadden te Schmalkalden een verbond gesloten om zich te verdedigen tegen Karel V.

Toen was de oorlog uitgebroken. Dat was in 1546. Nog nooit had dominee Brenz zo'n jaar meemaakt.

In het voorjaar, de 18e februari van 1546, was z'n oude vriend Luther gestorven. Dat was een harde slag geweest voor Brenz, want hij hield veel van Luther. Heel vaak had hij met hem gesproken en veel brieven hadden ze aan elkaar geschreven.

Luther was blij, dat daar te Halle in Zwabenland zulk een flinke dominee stond, die zo kloek voor de hervorming opkwam.

Johan Brenz was in 1522 als rooms priester in Halle gekomen. Hij had toen al veel van Luther gelezen en in heel veel dingen moest hij Luther gelijk geven. Hij was dan ook niet meer zo erg op zijn gemak in de roomse kerk, en enkele jaren later verliet hij de kerk en ging hij ook met de Hervorming mee. En heel veel mensen gingen met hem mee.

Klaus wist het nog best. Och, och, dat was een mooie tijd geweest. Uit volle overtuiging waren hij en z'n vrouw ook meegegaan en toen de hervormden de grote Domkerk hadden gekregen, was Klaus de koster geworden.

Nu, toen was hij vanzelf heel veel met de dominee in aanraking gekomen en hoe beter hij hem leerde kennen, hoe meer hij van hem ging houden. Johan Brenz hield niet van half werk. Hij pakte de zaak flink aan, schreef zelfs een paar boekjes voor de catechisatie en was weldra door heel Duitsland bekend als een flinke protestantse dominee.

De roomsen vergaven het hem nooit, dat hij, in plaats van priester te blijven, dominee was geworden, doch daaraan stoorde Brenz zich niet. Hij werkte maar ijverig door en hij was er vast van overtuigd, dat dit Gods weg was. Er ging geen dag voorbij of Brenz las in de Bijbel, en zo werd het hem meer en meer duidelijk, dat de leer van de oude kerk ook dwalingen had en dat het heel goed geweest was van Luther, dat hij de ogen der mensen daarvoor had geopend.

Maar nu was het jaar 1546 gekomen en dat was een bang jaar. De vijanden voor de poorten van Halle!

Gisternacht had Klaus weer geen oog dicht gedaan, maar toen zijn vrouw 's morgens wakker werd en hem wilde beknorren, omdat hij weer zo, onrustig was geweest, zei de koster: "Houd maar stil, houd maar stil, ik heb een kostelijke nacht gehad; eindelijk heb ik een middel gevonden om onze dominee te redden."

"is 't heus waar, Klaus?"

"Zo waar als ik Klaus Jörgens heet", had hij gezegd, en nauwelijks had hij zijn ontbijt genuttigd, of hij, stapte naar de pastorie om dominee Brenz met zijn plan in kennis te stellen.

De dominee was er nog maar niet dadelijk voor te vinden geweest.

"Het zal zo'n vaart niet lopen, Klaus", had hij gezegd, "misschien krijgt Alva Halle wel niet en als hij de stad al neemt, zal hij mij wel vrij laten."

Maar Klaus was daar nog niet zo zeker van. Hij wist er alles van; Alva zou Brenz gevangen nemen ... en ... de goede koster zag z'n dominee al op de brandstapel of op het schavot.

Eindelijk had Brenz toch toegestemd en Klaus was overgelukkig naar huis gegaan.

Wat wilde die oude Jörgens toch?

Wel, hij wilde; dat dominee Brenz als metselaar verkleed de stad zou verlaten, zodra Alva er binnen kwam. Hij zou zelf meegaan, ook in een metselaarspak. De dominee moest een paar troffels, een kalkklauw en een kuipje dragen en Klaus zelf zou een paar zakjes kalk meesjouwen.

Die morgen was Klaus al heel vroeg aan de pastorie geweest en had al de benodigdheden voor de vlucht in de keuken gereed gezet. Daarop was hij, vertrokken, om zekerheid te verkrijgen aangaande het lot van de stad. Gisteravond was het gerucht gegaan, dat de landgraaf Philips van Hessen vandaag de stad zou overgeven. Van

verschillende kanten had de koster de verzekering gekregen, en nu wilde hij er eens op uit, om te onderzoeken of het werkelijk waar was.

De dominee moest zich ondertussen maar gereed houden, want als het waar was, dat Alva vandaag binnen Halle zou komen, dan moest men ook overhaast op de vlucht. Het deed dominee Brenz daarom genoeg dat de oude koster nog niet terug was. Het zou wel een loos gerucht geweest zijn, dacht hij al. In hun angst stelden de mensen zich ook dadelijk het ergste voor.

Op deze wijze trachtte hij zijn vrouw gerust te stellen, doch in zijn hart leefde de vrees, dat het Alva wel om hem te doen zou zijn.

Niet zo lang daarna gebeurde het, waarvoor dominee Brenz inwendig al bang voor was. Op een dag zitten de dominee en zijn vrouw in huis. Het is in huis wel vredig, maar in het hart niet rustig.

"Hoor ik nu iemand", vraagt mevrouw Brenz.

"Het zal de wind wel wezen", antwoordde haar man. Het is even stil.

Eindelijk zei mevrouw. Brenz: "Nu hoor ik werkelijk iemand aan de buitendeur."

Zij liep er vlug heen, doch nog vóór zij er was, kwam Klaus haar al tegen.

Zij hoefde hem niets te vragen; z'n gezicht sprak een duidelijke taal.

"Wel Jörgens?" vroeg mevrouw nog.

"O mevrouw", barstte de oude man uit, "het is precies zoals ik gedacht had, Halle is reeds in de macht van de hertog en het is z'n bedoeling om dominee gevangen te nemen. O dominee, - ging hij verder, tot de predikant, die op het gerucht ook in de keuken was gekomen, - het is op mijn zeggen uitgekomen, Alva zoekt u, o laten we geen tijd verliezen!"

"Maar Klaus, weet je dat wel zeker? De hertog heeft het jou toch niet verteld?"

"Nee, natuurlijk niet, dominee, maar in de herberg "*Zum geldenen Schlossen*" heb ik een kroes bier gedronken en daar heb ik er enkele huursoldaten van Alva overhoren praten."

"Ken jij dan Spaans, Klaus?" vroeg Brenz glimlachend.

"Dominee dan ", mopperde Klaus, wie het niet beviel, dat Brenz nog een grapje wilde maken.

"Wel neen, dat weet "u ook wel, ik ken geen Spaans, maar 't waren ook Duitse soldaten, die ik het hoorde zeggen. Ze zijn in dienst van de hertog en ze zaten met elkaar over de verovering van Halle te spreken. Toen hoorde ik hen duidelijk zeggen, dat ze straks de ketter Brenz moesten gevangen nemen. Erg geheim waren ze er niet mee, want de poorten werden goed bewaakt en de ketter kon dus toch niet ontsnappen. Bovendien zouden ze heel spoedig hun opdracht gaan vervullen en ze zouden dat nog graag doen ook, want Alva had hen gezegd, dat zij het huis van de leraar mochten, plunderen. U kunt begrijpen, dominee", zo besloot Klaus zijn verhaal, "hoe ik schrok, toen ik dat allemaal hoorde. Ik wist niet hoe ik spoedig genoeg weg zou komen, om het u te zeggen. Laat ons nu voortmaken, dominee!"

"Zullen ze dan zo spoedig hier zijn, Klaus?"

"Spoediger dan u meent, dominee en mevrouw, wat ik u raden mag, berg alles wat voor u waarde heeft maar goed op, want de onverlaten zullen het hele huis doorzoeken. Wacht! - zo viel hij zichzelf in de rede, - ik weet nog beter, geef mij alles maar, ik breng het vlug bij mij in huis, daar zoekt niemand iets en Hedwig zal er wel goed op passen.

Toe mevrouw, zoek nu uw zaken bijeen!" voegde hij er aan. toe, toen hij zag, dat mevrouw Brenz nog geen aanstalten maakte. Brenz en zijn vrouw vertrouwden de goede koster volkomen, dat was het niet, maar zij meenden, dat de verbeelding de

oude man parten speelde. Hij zette echter zulk een bezorgd en ernstig gezicht; hij was zo in de weer en zette voortdurend maar tot spoed aan, dat zij eindelijk wel moesten geloven, dat er gevaar dreigde.

Toen ging de domineesvrouw aan het zoeken, om de dingen, die voor haar de meeste waarde mee te geven.

Klaus droeg dat vlug naar zijn huisje, waar moeder Hedwig er wel een veilig plaatsje voor wist. En onderwijl was dominee Brenz bezig van kleren te verwisselen. Hij trok het metselaarspak aan, al ging dit niet zonder enige moeite.

Ondertussen had Klaus de voornaamste bezittingen van Brenz weggedragen en wilde nu vertrekken.

"Je zei zoëven, dat de poorten door Alva's soldaten goed bewaakt worden, Klaus, maar als dat zo is, hoe moeten wij er dan toch doorheen komen?"

De oude koster begon genoeglijk te lachen.

"Een oude rat vangt men niet gauw, dominee", zei hij, en meteen trok hij een beduimd stuk papier uit zijn wambuis te voorschijn.

"Zie eens aan, dominee. Zou dat niet voldoende zijn?" Met deze woorden hield hij de verbaasde dominee Brenz een paspoort onder de neus, dat pas gisteren was getekend, en dat voor vandaag geldig was. Het stuk was afgegeven door de bevelvoerende commandant.

't Stond op naam van een bekend metselaar uit Halle, een lid van dominee Brenz' gemeente. In het paspoort was vermeld, dat de beide gezellen van metselaar Dunkel die dag de stad mochten verlaten om buiten Halle werkzaamheden te gaan verrichten. De man had het stuk graag voor het goede doel aangevraagd, ofschoon hij er z'n leven, mee waagde. Het kon toch heel goed gebeuren, dat de onderneming mislukte en kwam het uit, waartoe het paspoort had gediend, dan zou de eigenaar zeker zijn leven moeten verliezen.

"Broeder Dunkel waagt veel", zei dominee Brenz, en Klaus kon dit niet tegen spreken. Alles was dus nu voor de vlucht gereed, doch Brenz maakte nog geen aanstalten om te vertrekken.

"We moeten voortmaken, dominee", drong Klaus opnieuw aan.

"Laten we eerst God bidden of Hij ons bewaren wil." Toen zonken die drie mensen neer en in een hartelijk smeekebed maakte Brenz de Heere zijn noden bekend en vroeg Hem niet alleen bewaring voor zichzelf, maar ook voor z'n vrouw en kinderen.

Daarop stormde hij de trap op om boven nog even afscheid te nemen van z'n kinderen, die nog in bed lagen. Schreiend omhelsden zij hun vader.

Ze wilden nog heel wat vragen en zeggen, maar daarvoor was nu geen tijd. Brenz moest weg.

Nog even nam hij afscheid van zijn vrouw en toen volgde hij met een bezwaard hart de oude koster, die reeds halfweg het tuinpad stond en trappelde van ongeduld.

HET GEVAAR ONTKOMEN

Brenz en Klaus waren nog geen kwartier weg, toen er geweldig op de voordeur werd gebonsd.

De domineesvrouw, die in de keuken bezig was met het ontbijt voor de kinderen gereed te maken, schrok er toch van, ofschoon zij het elk ogenblik verwacht had.

Onwillekeurig keek zij de tuin in en nu ontdekte zij, dat bij het poortje, achter in de tuin, reeds een paar soldaten op wacht stonden.

"Hoe gelukkig dat Johan weg is", dacht ze, "want nu zou ontsnappen onmogelijk zijn geweest."

Ze spoedde zich naar de voordeur, waar het gebons vooral niet minder was geworden, en opende die.

Een viertal soldaten stond daar en een van hen vroeg in de Duitse taal of hier ook dominee Brenz woonde.

"Jawel", antwoordde zij, "hier is de woning van de predikant, maar wat wenst u nu van hem?"

"We komen hem gevangen nemen", zei er één en meteen stapte hij naar binnen.

"Maar mijn man is niet thuis", beweerde Brenz' vrouw.

"Dat is een leugen; bij de hoed van de hertog, u liegt, geen enkele dominee gaat er zo vroeg op uit. Hij zal nog op bed liggen en het zal u vermoedelijk niet aanstaan, dat wij vanmorgen uw man eens gaan wekken!"

"Ik spreek de volle waarheid", zei de domineesvrouw nog, maar de soldaten luisterden er niet naar.

De soldaat, die zoëven het woord gevoerd had, riep nu: "Komt mannen, we gaan naar binnen. Nee Alfred, blijf jij hier bij de deur staan, Hans en Michel zijn immers achter het huis bij de tuinpoort?"

"Zo is het", antwoordde Alfred.

"Mooi, dan kunnen we onze gang gaan!"

Met z'n drieën stapten ze nu de woning binnen en weldra waren ze druk aan het zoeken naar de ketter. Ze zochten in de kamer en in de keuken, in de kasten, beneden en boven, doch nergens was een spoor van de ketter te ontdekken.

Wilhelm, die nogal van geheimzinnige geschiedenissen hield, beweerde dat hij stellig in een verborgen kast zich schuil zou houden. Daarom klopte hij op alle wanden en schotten en als het naar zijn mening ietwat hol klonk, rustte hij niet vóór hij achter die wanden had gegluurd. Doch hoe ze ook zochten, van de kelder tot de zolder, al hun zoeken was tevergeefs, de ketter was er niet. Dat vonden de soldaten verbazend jammer, want op het vinden van Brenz had Alva een hoge premie gezet en die prijs wilden ze graag verdienen. Het was hun toegestaan het huis van Brenz te plunderen, doch dat was niemendal waard. Blijkbaar was de predikant zo arm als een kerkrat, want ze hadden letterlijk niets gevonden, dat de moeite van het meenemen waard was. Eindelijk staakten ze hun onderzoek.

Toen riepen zij de domineesvrouw en vroegen haar, waar haar man zich ophield.

Doch zij kon met de hand op het hart verklaren, dat zij niét wist, waar Brenz zich bevond.

Hij was niet thuis, dat had zij zoëven ook al gezegd, maar waar hij nu precies was kon zij onmogelijk zeggen, haar man had haar niet meegedeeld, waar hij heenging. Zo moesten dus de soldaten ongetroost vertrekken en aan hun officier gaan berichten, dat de ketter spoorloos verdwenen was.

Zo snel mogelijk hadden Klaus en Brenz de tuin verlaten. Het poortje doorgaande, kwamen ze in een smal achterstraatje, waarop dit vroege morgenuur nog niemand te zien was.

Spoedig sloegen ze een dwarsstraat in en - zoveel mogelijk de hoofdstraten vermijgend - wandelden ze naar de Leipzigerpoort.

Het viel dominee Brenz lang niet mee, met zulk een ongewoon vrachtje te lopen, maar hij moest zich goed houden en vooral niet laten merken, dat hij de kalkkuip vandaag voor het eerst van zijn leven droeg.

Zo naderde het tweetal de Leipzigerpoort.

"Halt!" -

Ach, daar had je het al. 't Was te verwachten geweest.

Een robuuste kerel verliet het wachthuisje naast de poort en trad op de beide metselaars toe.

"Wat wilt ge buiten de poort?" vroeg hij nors, "je weet toch wel, dat niemand de stad mag verlaten, vooral niet, zolang de aartsketter Brenz nog niet gevangen is"

"Dat weten wij heel goed, maar wij zijn eerlijke handwerkslieden, wij moeten vandaag buiten Halle ons werk gaan doen - hier is ons paspoort."

Blijkbaar kon hij niet al te best lezen, althans hij had lang werk vóór hij het document had ontcijferd.

Eindelijk gaf hij Klaus het papier terug. "Passeren!" zei hij.

Zodra ze buiten het gehoor van de soldaat waren, begon Klaus te babbelen.

"Dat paspoort van Dunkel heeft ons maar mooi uit de moeite geholpen, dominee."

"Ja Klaus, dat is waar, voor 't ogenblik zijn we gered, maar ik zit nu al weer in de zorg over jou. Hoe moet je nu weer in Halle terugkomen? Ik kan natuurlijk niet Met je mee en alleen terugkeren, zal een sterke verdenking doen rijzen." "Heb geen zorg, dominee, mijn plan is tot in de fijnste puntjes uitgewerkt; ik heb niet voor niets verscheidene nachten wakker gelegen om het uit te denken."

Dominee Brenz schoot onwillekeurig in de lach.

"Kijk dominee", ging Klaus voort, "we gaan vandaag metselen op een boerderij een uur gaans van Halle gelegen. Nu keer ik vanavond naar huis terug en u blijft op de boerderij. De mensen daar zijn van harte de Hervorming toegedaan en zullen u verbergen, zolang 't nodig is: wanneer men mij vanavond naar de knecht vraagt, zeg ik eenvoudig, dat het werk daar nog niet af is en dat Hans, de andere gezelschapsgenoot van nacht maar op de boerderij slaapt. Men zal begrijpen, dat ik om zaken te regelen, weer naar huis moest. Wat dunkt u dominee, zou 't zo niet gaan?"

"Heel goed, heel goed, denk ik; alleen vrees ik nog altijd, dat jij je in gevaar zult brengen. Stel je voor, dat er bij de poort toevallig iemand is, die je kent, dan ben, je immers verraden."

"Zeker, zeker is er gevaar aan verbonden, maar dat is er aan elke moeilijke onderneming. Toen de discipelen de apostel Paulus te Damaskus in een mand over de stadsmuur hielpen, was er ook kans, dat de touwen braken of dat de bodem uit de mand schoot, maar niettemin heeft Paulus het toch gewaagd. Ons geloof is er toch ook nog, dominee?"

Brenz wist niet wat hij hierop zo gauw antwoorden zou; hij voelde het: deze eenvoudige koster had hem daar een geduchte les gegeven.

't Was zoals Klaus had gezegd; ons geloof is er ook nog. Hij moest geloven en zijn zaak in Gods hand overgeven. 'n Tjidlant liepen de beide mannen nu zwijgend naast elkaar voort. Klaus had de kuip eens van dominee Brenz overgenomen, want het, dragen begon de dominee zwaar te vallen.

Eindelijk verbrak de Koster het zwijgen.

"Ah!" zei hij, "daarginds tussen de bomen zie ik de hoeve van boer Friedrichs al, nog een poosje flink aangestapt en we zijn er."

"Gelukkig dat we niet de hele dag aan het metselen moeten, Klaus", zei Brenz lachend, "ik weet wel, dat ik na zo'n vermoeiende tocht daarvan weinig meer terecht zou brengen."

"Nu, het zou - nogal meevallen, dominee; maar het is precies zoals u zegt, we hoeven niet aan het werk."

Op de hoeve van Friedrichs keek men niet weinig verbaasd toen daar in de vroege morgen twee metselaars het erf opstapten.

Natuurlijk ging Klaus direct aan het vertellen en de boer en zijn vrouw waren dadelijk bereid de predikant te herbergen tot het gevaar geweken zou zijn.

"Als het zover is, dominee", verzekerde de koster, "kom ik onmiddellijk hierheen om u te halen en ik denk, dat we dan niet naar Halle hoeven terug te wandelen. Friedrichs zal ons dan stellig met zijn wagen willen wegbrengen."

De hele dag bracht de koster in de gastvrije woning van boer Friedrichs door en tegen het vallen van de avond verliet hij de hoeve en trok weer stadwaarts. De kalkkuip en de beide troffels met de kalkklauw liet hij maar achter, die kwamen later wel weer op de plaats van hun bestemming.

Friedrichs wilde de koster wegbrengen, doch daarvan wilde de oude man niets weten. Hij kon de weg naar de stad gemakkelijk alleen afleggen, zoals hij verzekerde en hij hoopte maar, dat hij heel spoedig dit reisje nog eens zou kunnen maken, niet om dominee Brenz, als metselaar gekleed, weg te brengen, maar om hem weer in triomf naar zijn geliefd Halle terug te voeren.

Veilig en ongedeerd bereikte Jörgens de stad. Bij de poort ondervond hij geen moeilijkheden.

Het was nu een andere schildwacht, dan 's morgens en hoewel het paspoort melding maakte van twee gezellen vroeg de soldaat niet waar de tweede gebleven was.

Zo haastig zijn oude benen hem dit veroorloofden, begaf Jörgens zich naar de pastorie, waar hij aan de domineesvrouw, die een dag van grote spanning had doorgemaakt, het blijde bericht bracht, dat Brenz zich in volkomen veiligheid bevond en dat hij bij boer Friedrichs kon blijven, totdat het gevaar van gevangen genomen te zullen worden, geweken was.

Natuurlijk sprak Klaus met niemand over het geval. Men vroeg en giste natuurlijk wel, maar niemand, ook van de gemeente niet, mocht weten hoe Brenz was gevlucht en waar hij thans was.

Dat hij niet meer in Halle was stond echter spoedig voor vriend en vijand als een paal boven water.

EEN LISTIG PLAN

Het doel van keizer Karel V was nu toch bereikt. De stad Halle had zich aan de machtige vorst overgegeven en het verzet was daarmee gebroken. Alva kon tevreden zijn!

Opnieuw was gebleken, welk een bekwaam en dapper legeraanvoerder hij was. Welk een taak zijn gebieders hem ook opdroeg, steeds zorgde hij er voor, dat de wens van de keizer in vervulling ging en zo werd Alva's naam door heel Europa bekend als van een geducht krijgsman. In één opzicht was Alva teleurgesteld: het was hem in Halle niet gelukt de ketter Brenz gevangen te nemen. Hij wist, dat de keizer dit heel graag had gehad, doch ondanks alle nasporingen was 't hem niet gelukt. Z'n huis was 't onderste boven gehaald, overal in Halle had hij nasporingen laten doen, doch alles tevergeefs. Zo was Alva tenslotte vertrokken en had z'n troepen meegenomen.

De mensen in Halle herademden, toen zij de troepen zagen wegtrekken en het, meest verheugd was Klaus, de koster van de Domkerk.

Maar Halle was nu een stad waar de keizer baas was! Had men dat daar soms vergeten? Nu, dan zou de keizer hen er wel aan herinneren.

Het moest echter anders beproefd worden dan de vorige keer. Toen was de hertog van Alva gekomen meteen groot leger, en dat had zulk een opzien gegeven, dat de ketter

alle gelegenheid had gehad om te ontsnappen. Nu echter moest door list getracht worden Brenz in handen te krijgen.

De keizer besloot daarom de kardinaal Granvelle naar Halle te zenden. De kardinaal was een zeer geslepen en listig mens, die zou wel een middel weten om de ketter in zijn macht te krijgen.

Het sprak vanzelf, dat de kardinaal niet met een groot leger naar de stad trok. Slechts vergezeld van een zeer klein gevolg reed hij op zekere dag de poort van Halle binnen. Slechts weinigen zagen deze heren, en die het gezelschap zagen binnenrijden, konden niet denken; dat daar iets bijzonders achter stak.

De kardinaal begaf zich onmiddellijk naar het stadhuis en gaf bevel, dat de raad van de stad.

Reeds de volgende dag was hij op pad gegaan naar de hoeve van boer Friedrichs om aan Brenz het blijde nieuws mee te delen.

Toen werd de terugtocht naar de stad aanvaard.

Het geschiedde zoals was afgesproken; Friedrichs bracht de beide mannen in z'n wagen naar Halle terug; aan de avond van die dag dankte dominee Brenz de Heere, Die hem weer in welstand bijzijn gezin had gebracht.

Als een lopend vuurtje ging het bericht door Halle, dat de geliefde predikant weer was teruggekeerd en reeds de eerste de beste zondag stond Brenz weer op de kansel en preekte voor zijn gemeente het Evangelie, zoals hij reeds zoveel jaren had gedaan.

Men meende nu, dat alle gevaar voorbij was, doch daarin vergiste men zich toch.

Het bericht, dat de ketter Brenz weer in Halle was teruggekeerd en zijn arbeid weer voortzette bereikte ook de keizer.

Wat? Was die ketter nu toch weer in Halle?

tot een geheime spoedvergadering bijeen geroepen moest worden.

Onmiddellijk werd aan deze opdracht gevolg gegeven en weldra verschenen de raadsheren op het stadhuis, niet weinig nieuwsgierig, wat toch wel de reden kon zijn van deze onverwachte bijeenkomst.

Doch hun nieuwsgierigheid zou niet spoedig bevredigd worden, want kardinaal Granvelle viel maar niet met de deur in huis. Hij wist wel, dat Brenz onder de raadsleden verscheidene vrienden bezat. Wanneer hij nu aan de raad de reden van zijn bezoek meedeelde kon het best gebeuren, dat één van die heren nog kans zag de ketter te waarschuwen.

Om dit te voorkomen liet hij hen vooraf de eed van geheimhouding afleggen.

Hij deelde hun mee, dat de keizer hem met een zeer gewichtige opdracht naar Halle had gezonden, doch dat de zaak van zoveel gewicht was, dat ze strikt geheim moest blijven. Daarom verzocht hij de heren vóór hij iets ging meedelen, plechtig één voor één de eed van geheimhouding te willen afleggen, waarbij zij zich zouden verbinden aan niemand iets van het geheim te zullen vertellen.

Deze eis beviel de meeste raadsheren maar matig, doch zij begrepen wel, dat er niets anders opzat en dus stemden zij er in toe en legden de gevraagde eed af.

Toen dat was geschied kwam de listige kardinaal met zijn boodschap voor de dag.

En die boodschap joeg menigeen van de raadsliden de schrik op het lijf.

De kardinaal toch deelde mee, dat hij op bevel van de keizer naar Halle was, gekomen, om de ketter Brenz gevangen te nemen. Karel V wilde niet langer dulden, dat die ketter in deze stad maar vrijmoedig het Evangelie verkondigde. Daaraan moest een eind worden gemaakt, en nu moesten de raadsheren de kardinaal daarbij helpen.

Het was een mooie geschiedenis.

Verscheidene raadsheren waren vrienden van Brenz, zij gingen trouw bij hem ter kerk en zij zagen nu, dat zij in een vreselijke wolvenklem hopeloos waren vastgelopen. Maar er was niets aan te doen, dat voelden zij ook wel. Zij hadden zopas de eed van geheimhouding afgelegd en zij mochten dus Brenz óp geen enkele wijze in kennis stellen met het boze plan, dat tegen hem gesmeed was.

Nadat de kardinaal zijn boodschap aan de raadsheren had meegedeeld ontstond er een gemompel van stemmen in de zaal. De heren spraken met elkaar over het geval en menigeen gaf niet onduidelijk te kennen, dat het hem geweldig speet, zo in de val gelopen te zijn.

Eindelijk verstomde het gepraat en de kardinaal nam weer het woord.

Hij deelde mee, dat hij zich nog eens beraden had, maar dat het toch maar het beste was onmiddellijk een poging te wagen om de prediker gevangen te nemen.

Niemand in heel Halle wist er nu nog iets van, zo meende de kardinaal en ook voor de raadsheren zou het - gemakkelijker zijn, wanneer het hem mocht gelukken nu aanstonds de ketter te vangen.

Zij hoefden dan natuurlijk niet langer het geheim te bewaren en waren dus meteen uit de verzoeking om hun eed te schenden. Mocht deze poging mislukken, dan rekende hij op de medewerking van de heren, om zijn doel te bereiken.

Maar tot het beloven van die medewerking waren de heren nog niet zo spoedig geneigd.

Het was een mooie, geschiedenis.

Eerst had de kardinaal zich van hun geheimhouding verzekerd en nu wilde hij ook nog, dat zij hem helpen zouden om Brenz gevangen te nemen.

Dat was werkelijk te veel gevergd.

Er ontstond gemompel in de zaal en aan sommige ontstemde gezichten kon Granvelle duidelijk bemerken, dat zij allesbehalve ingenomen waren met wat hij van hen vroeg.

Maar toen begon de kardinaal uit een ander vaatje te tappen.

De heren moesten het zelf weten, zei hij, maar als zij hem niet wilden helpen, zou de hele stad er voor, boeten. Hij toonde hun het keizerlijk bevelschrift, ondertekend door Karel zelf en hij verzekerde hun, dat, indien zij hem thans hielpen de gunst van de keizer hun deel zou zijn.

Nu wisten ze het: het stond nu aan hen te beslissen wat ze doen wilden.

Och, och, wat zaten de raadsheren nu toch in de moeite. Wat moesten ze toch beginnen?

Aan de ene kant stuitte het velen van hen tegen, de borst, hulp te, verlenen bij het gevangen nemen van de geliefde prediker, maar aan de andere kant was het ook geen geringe zaak om de toorn van de keizer over hun goede stad te laten komen.

Eindelijk besloten ze dan maar de kardinaal hun hulp te beloven.

Menig vroom raadsheer hoopte in stilte, dat de Heere toch nog de prediker zou bewaren voor het dreigend gevaar, schoon hij niet wist hoe dat nog zou kunnen. Want het stond nu wel vast, dat Brenz onmogelijk zou kunnen ontsnappen.

Daarvoor had de kardinaal zijn plan te listig in elkaar gezet.

Granvelle ging nu haast achter de zaak zetten.

Hoe sneller hij handelde, hoe meer kans hij maakte de ketter gevangen te nemen, zo meende hij. Daarom deelde hij de raadsheren mee, dat hij aanstonds een keizerlijke commissaris met een paar soldaten zou uitzenden om de ketter in zijn eigen woning gevangen te nemen.

Mocht het niet gelukken, dan wilde hij met de raadsheren overleggen hoe men nu verder handelen moest, doch dat zou vermoedelijk niet, nodig zijn; de ketter kon nu niet ontsnappen.

Dat er een God in de hemel woont, Die waakt over Zijn kinderen, daaraan dacht Granvelle niet.

Hij meende, dat hij met zijn macht en met zijn list alles vermocht en niet Gods almacht en met Gods alwetendheid rekende deze vervolger niet.

EEN RAADSHEER, DIE TE LAAT KWAM

De heer Grunbaum was een zeer aanzienlijk koopman in de stad Halle. Hij woonde in een groot huis en dreef een uitgebreide handel, waarmee hij jaarlijks heel veel geld verdiende. Deze man was indertijd van harte met de kerkhervorming meegegaan. Ook zijn ogen waren open gegaan voor de vele dwalingen, die er in de kerk waren en dit had hij vooral te danken gehad aan de prediker Brenz, die op zulk een eenvoudige wijze uit Gods Woord duidelijk maken kon, dat biecht en aflaat, mis en vagevuur niet steunden op de Schrift, maar door de mens bedacht waren. Geen wonder dus, dat koopman Grunbaum en dominee Brenz goede vrienden waren. Zo vaak de koopman er tijd voor kon vinden, wipte hij even bij de prediker aan en dan gingen zij samen nog eens aan 't praten over de schone dagen van de kerkhervorming en over alles wat er sedert Luther's optreden in Duitsland gebeurd was.

Op de morgen, waarop Granvelle binnen Halle gekomen was, had ook Grunbaum bericht gekregen, dat hij op het raadhuis komen moest voor een spoedvergadering.

Hij kon natuurlijk in de verste verte niet vermoeden, waarmee deze vergadering verband hield en dat het te doen was om de geliefde prediker Brenz, zou hij zelfs niet geloofd hebben al had men het hem verteld. Intussen kwam het hem buitengewoon slecht uit. Er moesten een groot aantal wagens met graan verzonden worden, waarbij hij noodzakelijk tegenwoordig moest zijn. Verder moest hij nog een bespreking houden met - enkele andere handelaars en nu kwam daar die oproep tot de vergadering op het stadhuis. Eerlijk gezegd had hij weinig lust er heen te gaan, doch de stadsbode had zo nadrukkelijk verzekerd, dat het een geheime spoedvergadering was, dat hij toch ook weer niet durfde besluiten de vergadering te verzuimen. Daarom besloot hij zijn zaken zo spoedig mogelijk af te doen en dan maar aanstonds naar de vergadering te gaan.

"Maar dan moet je toch eerst eten, Heinrich", had zijn vrouw gezegd en de raadsheer kon dat niet tegenspreken.

"Nu goed, ik zal trachten om half twaalf thuis te zijn, zorg dan maar dat het eten gereed staat." Grunbaum's vrouw beloofde haar best te zullen doen en de koopman ging naar zijn zaken.

Daar liep het hem niet mee.

Eerst was er oponthoud met de wagens, vervolgens kwám de koopman, met wie hij een onderhoud moest hebben, een half uur later dan er was afgesproken en zodoende was hij niet om half twaalf, maar ongeveer twaalf uur pas thuis.

Moeder de vrouw was er eigenlijk blij mee, dat haar man zo laat kwam, want als hij op tijd was geweest zou zij het maal niet gereed hebben gehad.

Nu zelfs was zij er nog niet mee klaar. Alleen de soep was gereed en de raadsheer, die nu toch beslist naar de vergadering wilde, zou er zich dan maar mee vergenoegen een paar kommen soep te gebruiken.

Maar jawel, de soep was kokend heet en het duurde geruime tijd eer hij de soep naar binnen had gewerkt. Eindelijk was hij er toch mee klaar en na haastte hij zich weg.

Door één en ander was hij echter een half uur te laat en zodoende was de vergadering in volle gang toen de heer Grunbaum binnentrad.

Hij trof het. De deur van de raadzaal stond open, omdat het op deze 14e juni buitengewoon warm was.

Toen Grunbaum binnentrad had Granvelle juist meegedeeld, dat hij een geheime boodschap had erf dus de eed van geheimhouding van de raadsheren vergde. Met het afleggen van die eed was men nu juist gereed gekomen en nauwelijks zat Grunbaum, op z'n zetel of Granvelle stond op, om nu dan eindelijk de gewichtige mededeling te doen aan de in spanning wachtende raadsleden.

Met ontzetting hoorde ook Grunbaum de boodschap aan. Wat was dat nu?

Hoorde hij dat goed?

Had de keizer bevel gegeven, om Brenz, dood of levend voor hem te brengen en moesten zij, de raadsheren van Halle, daaraan meewerken? Maar dat mochten zij toch immers niet?

De meeste raadsheren waren vrienden van Brenz en met de hervorming meegegaan.

Ach, maar zij waren gevangen in de loze strik, die Granvelle hun gespannen had. Zoëven hadden zij immers de eed van geheimhouding afgelegd en dus konden zij niet meer terug. Ze mochten, noch rechtstreeks, noch zijdelings Brenz waarschuwen en op generlei wijze aan zijn ontvluchting meehelpen.

Een ogenblik zat Grunbaum verslagen. Hij kon niet denken, zó was hij geschrokken.

Doch langzamerhand herstelde hij zich en opeens bedacht hij, dat hij, Grunbaum, de eed, niet had afgelegd.

"Dat is een besturing van God", flitste het door zijn hoofd. "Nu ben ik de man, die Brenz moet helpen."

Maar hoe?

De tijd was kort. Straks zou er zeker een commissaris naar de woning van Brenz worden gezonden om de leraar gevangen te nemen.

Wacht, daar had Grunbaum het.

Op een klein stukje papier, krabbelde hij haastig enkele woorden. Het waren er slechts drie.

Doch die drie woorden zouden voor Brenz voldoende zijn, om te beseffen in welk een groot gevaar hij zich bevond. De grote moeilijkheid was nu om het briefje bij Brenz bezorgd te krijgen.

Grunbaum zelf kon er niet heen. De afstand was te groot en bovendien zou zijn geheimzinnig verdwijnen en wegblijven de aandacht trekken.

Neen, dat kon niet. Maar even kon hij wel weg.

Er was begrijpelijker wijze na de mededeling van Granvelle. nogal wat rumoer in de zaal ontstaan. De meeste raadsheren waren zeer ontdaan over de boodschap van de kardinaal en onder elkaar zaten zij de zaak druk te bespreken.

Die gelegenheid moest Grünbaum te baat nemen.

Ongemerkt wipte hij de deur weer uit, daalde de trap af en bevond zich nu op straat.

Ah! Daar kreeg hij een kostelijke inval.

Om de hoek van het raadshuis, in een smal steegje, woonde Zahn, de oude zakkendrager van de raadsheer. Heel zijn leven was die man bij hem in dienst geweest, nu kon hij het zware werk niet meer verrichten en Grünbaum had er voor gezorgd, dat de man toch een onbezorgde oude dag had.

De oude Zahn was niet met de Hervorming meegegaan. Menigmaal had Grünbaum daarover met hem gesproken, maar het had niet geholpen: Zahn was rooms gebleven. Maar al was Zahn rooms, hij had een afkeer van de vervolgingen en van de ketterjagerij moest hij niets hebben.

Grünbaum durfde dan ook gerust aan de oude man vragen het briefje naar dominee Brenz te brengen. De raadsheer had de voorzorg - genomen de enkele woorden op het briefje in het Latijn te schrijven en natuurlijk zijn naam er niet onder gezet.

Zo vlug mogelijk liep hij naar het huisje van de oude zakkendrager. Hij trof het goed, de oude man was thuis en zag niet weinig verwonderd op toen hij daar opeens met grote haast de heer Grünbaum bij zich zag binnenstappen.

"Zahn", zei de raadsheer, "wilt u me een groot genoegen doen?"

"Zeker heer, dat wil ik altijd, u hebt me..."

"Ja, dat weet ik wei, daarover spreken we later wel eens, maar nu heb ik veel haast. Je moest eens even dit briefje Voor me bij dominee Brenz brengen, maar zo vlug lopen als je kunt en ... Zahn, je moet me je woord geven, dat je nooit tegen iemand zult zeggen, wat je nu voor me doet. Nooit mag iemand weten, dat jij voor mij vandaag een briefje hebt weggebracht naar Brenz. Beloof je me dat?"

"U kunt op me rekenen. Nee, nooit zal iemand dit van mij te weten komen."

"Goed, en wil je wel vlug lopen?"

"Zo vlug als m'n oude benen mij dragen willen, heer, maar u weet, ik ben bijna 80 jaar en dan gaat het lopen niet meer zó goed."

"Nee, nee, dat begrijp ik, maar jij kan nog aardig uit de voeten; vooruit maar dadelijk er op uit."

Zahn had zijn stok al gegrepen en stapte reeds de deur uit.

Ziezo, nu was het hart van de raadsheer gerust. Zo snel mogelijk begaf hij zich weer naar de vergadering, waar hij ook nu ongezien de zaal kon binnenkomen. De heren waren nog druk met elkaar aan het redeneren. Het ging over de vraag of er nu dadelijk een commissaris naar de woning van Brenz zou worden gezonden.

Granvelle wilde dit wel graag doen. Hij achtte het de zekerste weg om tot zijn doel te geraken. Het was heel goed mogelijk dat Brenz thuis was en dan was hij dus dadelijk gevangen.

Ten slotte gaven de raadsheren toe, dat er een commissaris meteen paar soldaten naar de woning van Brenz zou worden gezonden.

Grünbaum zat ondertussen in dodelijke spanning. Hij was dankbaar, dat er nog enige tijd gesproken werd over de te nemen maatregelen. Tijd gewonnen was veel, was mischien wel alles gewonnen.

In zijn gedachten volgde hij de oude Zahn op z'n weg door de stad, hij twijfelde er niet aan, de oude man zou het briefje wel spoedig aan de pastorie brengen; maar was dat voldoende?

Zou de dominee thuis zijn? En als hij thuis was, zou hij dan spoedig genoeg weg kunnen komen.

Wacht eens - 't was vandaag 14 juni - de verjaardag van Brenz. Hij zou dus zeker thuis zijn. Als hij nu maar vlug weg kon komen, er was geen tijd te verliezen, want zie daar reed de keizerlijke commissaris, vergezeld van twee soldaten al heen om Brenz gevangen te gaan nemen.

GESTOORDE FEESTVREUGDE

De 14e juni was in het huisgezin van dominee Brenz altijd een feestdag geweest. Op die dag vierde de dominee z'n verjaardag en vooral dit jaar was er reden tot grote blijdschap. God was goed geweest, onuitsprekelijk goed en uit het dreigendste gevaar had Hij de leraar gered.

Oude Klaas had er vanmorgen al dadelijk over gesproken. Hij had nog eens herinnerd aan het verblijf bij boer Friedrichs en zo pratende weg had hij een lekkere dikke pannenkoek met suiker er op, naar binnen gewerkt. Het was de eerste koek die klaar was, maar de domineesvrouw bakte er die morgen nog meer, want vanmiddag zou het een feestmaal zijn ter ere van de jarige.

Er heerste vreugde in de pastorie en dat was goed te begrijpen. De harten waren dankbaar gestemd en toen die morgen het hele gezin om de tafel zat, had Brenz de Heere gedankt voor al Zijn zegeningen. Samen hadden zij toen het Lutherlied gezongen: *“Een vaste Burcht is onze God.”*

Klaus had wel een uur zitten babbelen bij de domineesfamilie en dat mocht ook wel, want z'n vrouw kon niet komen had hij verteld, die werd zo hevig door reumatiek gekweld, dat ze bijna niet van haar stoel kon afkomen. Hij moest dus ook voor zijn vrouw de gelukwensen overbrengen en dat had hij gedaan ook. Maar tevens had hij gemeend, dat hij nu wel een poos langer mocht blijven. "Mijn metselaarspak hangt hier ook altijd nog, Klaus", had dominee Brenz toen gezegd, "het hangt in de keukenkast; moet je dat niet meenemen

"O, dat heeft geen haast dominee, laat maar hangen, het mocht nog eens te pas komen."

"Dat is toch niet te hopen, Klaus", meende de domineesvrouw, die zo onder het, pannenkoeken bakken door naar het gesprek luisterde.

"Nee mevrouw, ik hoop ook van harte, dat dominee het nooit meer nodig zal hebben, maar men kan toch nooit weten. Ik geloof altijd, dat onze keizer het nog wel eens wil proberen om u in handen te krijgen."

"Maar Klaus, je doet me schrikken."

"Nee mevrouw, u hoeft niet te schrikken.", zei Klaus haastig. Hij had maar zo, z'n gedachten laten gaan en begreep nu pas, dat hij te veel had gezegd.

Maar de domineesvrouw was er toch niet gerust op. "Je hebt toch niets gehoord, Klaus?"

"Niets, helemaal niets; in dat geval zou ik het toch zeker dadelijk tegen dominee gezegd hebben.

Wees maar gerust. Oude Klaus heeft dag aan dag oren en ogen goed open en bij het minste gerucht waarschuwt ik u. Maar kom, ik moet gaan, een aangename dag verder." Nog een vriendelijke groet en de oude koster was de keuken uitgestapt, het tuinpad langs om achter in de tuin door het poortje te verdwijnen.

"Die Jörgens heeft me echt doen schrikken", zei mevrouw Brenz tot haar man, toen de koster weg was. "Wat denk je Johan, zou er nog steeds gevaar dreigen voor je?"

"Och Marie, waar tob je over? Je hebt toch zelf gehoord, dat Klaus niets wist; het was zo maar een invallende gedachte van de oude man."

"Nu ik hoop het, maar ik ben er niets gerust op,,"

Heel de morgen bleef de domineesvrouw in een gedrukte stemming; wat haar man ook zei, het hielp niets. Klaus had haar over mogelijk gevaar gesproken en daarop bleven haar gedachten nu de hele morgen vastzitten. Ondertussen was zij toch ijverig bezig met de voorbereidselen voor de feestmaaltijd en toen de kinderen van de school thuiskwamen vrolijkte zij weer helemaal op en scheen het wel of alle sombere gedachten weer waren verdwenen.

Met een dankbaar hart zetten de huisgenoten zich aan de feestdis en vooral de kinderen deden de maaltijd alle eer aan. Kleine Otto wenste wel, dat vader alle dagen jarig was, dan kreeg hij iedere dag zulke heerlijke pannenkoeken. Zo zaten ze vrolijk babbelend met elkaar aan tafel, toen Karl opeens zei: "Ik geloof dat ik de tuinpoort hoor dichtslaan."

"Och jongen, dat zul je je verbeelden", meende zijn moeder, doch Karl hield vol, dat hij het goed gehoord had en was, reeds opgesprongen om in de keuken te gaan zien of er werkelijk iemand aan de achterdeur was.

Een - ogenblik later kwam hij terug met een klein stukje papier in de hand.

"Of ik het goed gehoord had", riep hij triomfantelijk uit. "Er kwam een oude man het tuinpad langs, ik geloof, dat het Zahn is, de oude zakkendrager van meneer Grunbaum. Hij gaf me dit stukje papier.

"Dadelijk aan vader geven, jongeheer! zei hij en meteen ging hij weer weg."

Het waren slechts. drie Latijnse woorden, in grote haast op het papier gekrabbeld.

Brenz verbleekte er van.

"Vlucht! Vlucht! Vlucht!" las hij. Meer stond er niet.

Zijn vrouw, die eerst nog geluisterd had naar het gebabbel van Karl, keek nu naar haar man. Ze zag hoe bleek hij geworden was en vermoedde iets heel ergs.

"Wat is er Johan?" vroeg zij haastig, "is er ellende?"

"Ik vrees van ja, Marie"; en meteen gaf hij haar het briefje over.

"Maar Johan", kreet de ontstelde vrouw, "wat moeten we nu beginnen? O Heere, dat dit nu weer over ons komen moet!"

Ze stond op en viel haar man schreiend om de hals. Nu begonnen ook de kinderen te schreien, zonder dat zij wisten waarom. Brenz alleen bleef bedaard. "Zei de man niet van wie dit briefje komt, Karl?"

"Nee vader, maar het was zeker de oude Zahn, die het bracht."

"Dan komt het van mijn vriend Grunbaum en dan moet ik ook dadelijk weg, want hij zal niet zonder ernstige reden mij zo'n waarschuwing zenden."

"Maar waar moet je heen, vader?" kreet de ontstelde moeder.

"Natuurlijk de stad uit en als ik kan naar Stuttgart, naar hertog Ulrich, daar ben ik veilig."

De domineesvrouw ging voort met jammeren, bijgestaan door de kinderen, doch Brenz zei: "Marie, wees nu flink, pak vlug het metselaarspak, het komt mij nu nog uitstekend te pas en bedenk het, wij zijn in Gods hand en dus in veilige hoede.

Door deze woorden kwam de arme vrouw enigszins tot bedaren en zij haastte zich het pak te halen.

Zodra Brenz zijn kleren verwisseld had, deed hij met vrouw en kinderen een kort vurig gebed, waarin hij de genadige bewaring van de Heere afsmeekte, niet alleen over zichzelf, maar ook over vrouw en kinderen.

Daarop nam hij dadelijk afscheid en verliet toen snel zijn woning.

Hij had nog geen twintig passen gelopen toen hij een drietal ruiters ontmoette, die hem staande hielden. Het waren de keizerlijke commissaris en de beide soldaten, die hem vergezelden.

De commissaris kende natuurlijk Brenz niet; hij meende een, gewoon handwerksman vóór zich te hebben en zei: "Zeg eens vriend, kun je mij ook zeggen, waar de leraar Johan Brenz woont?"

"O jawel", antwoordde Brenz beleefd, "die woont hier vlak bij, wacht ik kan wel even meelopen en u de woning wijzen."

En de daad bij het woord voegend ging hij de commissaris voor en wees de pastorie.

De commissaris stopte hem een geldstuk in de hand en zo snel mogelijk verwijderde de leraar zich nu, in zijn hart dankend, dat hij juist bijtijds zijn woning had verlaten en dat hij zich zo goed had kunnen houden, toen hij zijn eigen verrader had moeten zijn. Geen spier op zijn gelaat had hij vertrokken en door niets had hij verraden, dat hij zélf de gezochte ketter was.

Terwijl Brenz met haastige schreden Halle verliet en naar Stuttgart vluchtte, hadden de soldaten de ijzeren klopper laten vallen op de deur van de pastorie.

De domineesvrouw deed zelf open.

Even was zij geschrokken, maar toen Karl, die door het raam gegluurd had, zei, dat er soldaten voor de deur stonden, had zij daaruit dadelijk begrepen, dat haarman ontsnapt was. Vriendelijk, groetend opende zij de deur en op de vraag van de commissaris of daar de ketter Brenz woonde, antwoordde zij bevestigend.

"In naam van de keizer kom ik hem gevangen nemen", zei hij toen.

"Maar mijn man is niet thuis", bracht zij in het midden. De commissaris sprong van zijn paard.

"Vrouw", zei hij, "zie hier is mijn volmacht, getekend door kardinaal Granvelle, ik mag u niet op uw woord geloven, maar moet uw woning doorzoeken."

Dit zeggende stapte hij naar binnen, gevolgd door de beide soldaten.

Het moet gezegd worden, de commissaris was een fatsoenlijk man, hij maakte het de domineesvrouw niet lastig, maar hij moest zijn plicht doen en dus werd het hele huis doorzocht.

Het baatte niets, de vogel was gevlogen en onverrichter zake moest de commissaris naar het stadhuis terugkeren, om aan Granvelle mee te delen dat deze poging mislukt was.

Het was Granvelle aan te zien, dat hij boos werd, toen hij deze mededeling kreeg, doch hij bedwong zich terwille van de raadsheren, die nog met hem vergaderd waren. Hij deelde aan de heren mede, dat zijn plan was mislukt en dat men nu dus een ander plan moest maken.

Het was voor vele raadsheren een pak van het hart, toen zij hoorden, dat Brenz was ontvlucht en niemand was er meer verheugd dan Grunbaum.

"Die oude Zahn zal een goudstuk van me hebben", dacht hij; "Granvelle moest eens weten dat een roomse zakkendrager het middel is geweest om Brenz te doen ontvluchten. Vanavond ga ik even naar zijn vrouw; zij heeft wel een woord van troost nodig op deze verjaardag van haar man."

DE OUDE HERTOGIN

Het was in de nazomer van het jaar, waarin Brenz zo ternauwernood aan zijn vijand was ontkomen.

De bladeren begonnen geel te worden en langs de paden van het park van de keurvorst van Beieren te München ritselden de dorre bladeren al bij het minste zuchtje wind; zij kondigden de naderende herfst aan.

's Avonds ging, de zon al tijdig onder en alles wees er op, dat de schone zomertijd voorbij was.

Op één van die herfstavonden, het was al niet vroeg meer, meldde zich aan het paleis van de keurvorst een Spaanse ruiterbende.

Dat was niets ongewoons in die onrustige tijden.

Meer dan eens had de keurvorst gastvrijheid aan ruiterbenden verleend en ook deze avond waren ze hem welkom. Gewoonlijk nodigde de keurvorst de hoofdman van de bende bij zich aan tafel, terwijl de ruiters zich met het gezelschap van het personeel moesten vergenoegen.

De keurvorst meende ook nu niet anders of de ruiterbende zou die nacht in zijn paleis doorbrengen. Toch bleek achteraf, dat dit niet waar was.

De familie van de keurvorst zou juist aan tafel gaan, toen de bende zich meldde en dadelijk nodigde de keurvorst de hoofdman uit mee te eten.

Dat liet deze zich geen tweemaal zeggen. Het was een lange rit geweest en hij was vermoeid en hongerig van de rit. Dus kwam het hem uitstekend tepas, dat hij aan de welvoorzienere dis van de keurvorst mocht aanzitten. De hoofdman werd behandeld alsof hij ook een vorstelijk persoon was en door de grote eer, die hij genoot, werd hij vertrouwelijk.

Hij vertelde de keurvorst, dat hij op weg was naar Stuttgart, met een geheime boodschap voor hertog Ulrich. Er was zoveel haast bij de zaak, dat hij de ganse nacht moest doorrijden, en de nacht dus niet in München mocht doorbrengen, wat hij anders heel graag gedaan zou hebben.

"Kom, kom." meende de keurvorst, "zoveel haast zal er toch bij die boodschap niet zijn. Mij dunkt, u kunt de nacht hier best doorbrengen. U bent moe en afgemat van de lange rit en het zou u zeker verkwikken als u eens een uur of wat rustig slapen kon."

"Dat zou het zeker, maar, zoals ik u al zei, de zaak heeft grote haast. Ik heb de opdracht gekregen nergens langer te vertoeven, dan strikt nodig was en aan die opdracht moet ik mij houden."

"Maar er is toch geen oorlog", zei de keurvorst nu lachend. "Als dat het geval was, zou ik u nog eerder tot spoed aanmanen, dan dat ik u uitnodigde hier te blijven. Maar oorlog is er immers 'niet en dus. waarom zou u zich haasten?"

"Dat moet u niet zeggen, de zaak is van het grootste gewicht en in vertrouwen wil ik het u wel zeggen, ik heb een bevelschrift bij mij voor hertog Ulrich om de ketter Brenz, die zich in Stuttgart ophoudt, gevangen te nemen."

"Ach zo, is dat de boodschap, nu ja, ik stem toe, dat er dan wel haast gemaakt moet worden, doch niet zoveel of u kunt hier wel enkele uren rusten. Uw manschappen en uw paarden zullen het zeker ook op prijs stellen."

Dat stemde de hoofdman toe en het gesprek liep weldra weer over allerlei andere dingen. Aan het einde van de tafel rees nu een oude dame op, die zich langzaam verwijderde en zich naar haar eigen kamer begaf.

Het was de oude **hertogin Maria Jacoba, een geboren Markgravin van Baden.**

Zodra zij straks de naam Stuttgart had gehoord, had zij zich ingespannen, om geen woord van het gesprek te missen. Want Stuttgart lag haar na aan het hart.

Sedert enkele maanden woonde daar de prediker Brenz uit Halle, een oprecht christen van wie zij veel hield. Zij was een vriendin van Brenz en het laat zich denken hoe zij schrok, toen zij daar de hoofdman hoorde zeggen, dat hij Brenz gevangen moest gaan nemen.

Ze had moeite gehad zichzelf te bedwingen, doch het was haar toch gelukt en nu was zij, zonder opgemerkt te worden naar haar kamer gegaan, om na te denken over een manier, waarop zij de gevangenneming van Brenz kon verijdelen.

Zo spoedig mogelijk moest er een renbode naar Stuttgart; geen ogenblik mocht er verloren gaan!

Reeds zat de oude hertogin aan haar schrijfbureau en de ganzenpen kraste al over het stukje papier.

Aan hertog Ulrich schreef zij een kort briefje, waarin zij meedeelde welk gevaar de prediker boven het hoofd hing en waarin zij hem dringend vroeg alles in het werk te stellen om de geliefde leraar te redden.

Toen klingelde zij met haar zilveren tafelschel en weldra verscheen er een landsknecht.

"Is Siedel op het kasteel?" "Jawel mevrouw."

"Roep hem dan even, ik moet hem dadelijk spreken." ,

Siedel was een van de knapste paardrijders uit heel München - daarbij was hij onverschrokken en dapper. Het duurde niet lang of Siedel trad met een beleefde buiging de kamer binnen.

"Heb je een goed paard op stal, Siedel?"vroeg de oude hertogin.

"Jawel, mevrouw; Hannibal is het beste paard, vijf uren in de omtrek."

"Zou het dier een lange; nachtelijke rit kunnen maken?" vroeg zij nu.

"Heel gemakkelijk, mevrouw; het beest is jong en sterk en heeft juist de laatste dagen niet veel gelopen."

"Dan moet je het dier dadelijk gaan zadelen, Siedel en over tien minuten moetje vertrekken. Hier is een brief voor hertog Ulrich, die je persoonlijk aan de hertog moet overhandigen. Denk er om, dat je zonder ophouden moet doorrijden, want nog vóór het dag is moet je in Stuttgart zijn."

Siedel verwijderde zich om alles voor de nachtelijke rit in gereedheid te brengen en tien minuten later stond hij al weer in de kamer van de oude hertogin. Hij ontving het schrijven voor hertog Ulrich en verzekerde nog eens aan de hertogin, Maria Jacoba, dat hij onafgebroken zou doorrijden en de meest mogelijke spoed zou betrachten. Daarop vertrok hij.

De oude hertogin bleef nog enkele ogenblikken in gedachten verzonken aan haar bureau zitten.

Uit haarhart steeg de bede op, dat de Heere de ruiter toch veilig geleiden mocht, opdat de geliefde prediker nog bijtijds gewaarschuwd mocht, worden.

"Brenz komt ook niet uit de moeite", dacht zij. "Nog deze zomer is hij ternauwernood aan de handen van Granvelle ontsnapt, nadat hij eerst door Alva was gezocht.

Nu zit hij rustig in Stuttgart en nu zoekt de keizer hem weer op deze manier in handen te krijgen."

Het was waar, Brenz was nu in Stuttgart heel op z'n gemak. Nadat hij uit Halle gevluht was, had hij de gastvrije stad van hertog Ulrich bereikt, daar was hij vooreerst veilig.

Toen er weken verliepen, zonder dat de vervolgers weer iets van zich lieten horen, had Brenz een boodschap gezonden naar Halle en z'n vrouw gevraagd met de kinderen naar Stuttgart te komen.

De raadsheer Grunbaum had voor de overtocht gezorgd en Klaus, de goede oude koster, had de domineesvrouw wel tienmaal goeds reis gewenst en een behouden terugkomst.

In Stuttgart had hertog Ulrich voor een woning gezorgd en zo woonde de leraar daar nu heel rustig te Stuttgart. Het spreekt vanzelf, dat hij zich zoveel mogelijk schuil hield. Niemand mocht weten, dat hij de gezochte ketter Brenz was. Maar toch was het uitgelekt.

Verraders zijn er overal en zo was er ook te Stuttgart iemand, die achter het geheim kwam en er voor zorgde dat Karel V dit te weten kwam.

Niet zodra was de keizer met. de verblijfplaats van de prediker op de hoogte of hij zond een hoofdman met een ruiterbende er op uit.

Die hoofdman zat ondertussen zijn tijd te verpraten aan de tafel van de keurvorst en de oude hertogin begreep, dat van dit praten het leven van Brenz kon afhangen. Hoe langer de hoofdman zijn verblijf hier in München rekte, hoe meer kans Siedel maakte tijdig Stuttgart te bereiken. Er zou echter tijd nodig zijn om de leraar te waarschuwen en daarna weerom een goed heenkomen te zoeken, zodat het van het grootste gewicht was, dat Siedel veel vroeger in Stuttgart aankwam dan de ruiterbende.

Zij begaf zich nu weer naar de eetzaal, waar zij de keurvorst nog met de hoofdman in druk gesprek vond. Nu begon zij ook zelf aan het gesprek deel te nemen, vertelde allerlei merkwaardige voorvallen uit haar lang leven en de hoofdman luisterde met aandacht. Zo was het ongemerkt laat geworden.

Met schrik werd hij dit eensklaps gewaar en toen sprong hij ook onmiddellijk van zijn zetel op.

"Houd u mij ten goede", zei hij hoffelijk, "maar ik mag nu niet langer van uw gastvrijheid gebruik maken. Ik moet nu vertrekken; eigenlijk had ik al een uur eerder moeten gaan."

"Nu, als het dan werkelijk tijd is om te gaan, zal ik even een bediende roepen, wie u uw orders kunt overgeven voor uw mannen."

De bediende verscheen en kreeg de opdracht te zorgen dat de manschappen zo spoedig mogelijk op het slotplein gereed stonden om op te zadelen.

Met één en ander verliep toch nog een kostbaar half uurtje, doch eindelijk was alles gereed en trok de hoofdman met z'n bende de poort uit.

Hij had zich voorgenomen de verloren tijd weer in te halen en daarom zou het een snelle rit worden.

Weldra hoorde men dan ook de regelmatige hoefslag van de paarden en ging het in gestrekte draf de weg op naar Stuttgart.

Siedel had echter een voorsprong van bijna twee uur op de ruiterbende.

EEN SCHUILPLAATS GEVONDEN

Nauwelijks werden de eerste lichtstrepen van de nieuwe dag in het oosten gezien of Siedel reed op z'n bezwete schimmel de poort van Stuttgart binnen.

Het was een tocht geweest, zoals hij er nog nooit één had gemaakt. Alsof de dood hem op de hielen zat, zó snel had hij gereden; doch het doel was nu toch bereikten op het slotplein het dampende paard aan een knecht gevend, stapte hij naar de deur van het paleis van Hertog Ulrich. Doch de hertog was nog niet te spreken.

Dat had Siedel natuurlijk wel verwacht, doch het bracht hem niet van streek. Hij verzekerde de bediende, dat de boodschap, die hij bracht van zoveel gewicht was; dat men de hertog daarom gerust uit zijn slaap mocht wekken.

De bediende had daarin aanvankelijk in het minst geen zin, doch toen Siedel bleef aandringen en verzekerde, dat de gevolgen voor zijn rekening waren, besloot de man het toch maar te wagen.

En werkelijk, het duurde niet lang of hertog Ulrich verscheen.

Hij ontving de brief en las die niet zonder schrik.

"Zo zo, dat kan wat worden; een ruiterbende op weg naar Stuttgart om de leraar te vangen."

Maar dat moest hij toch verhinderen.

Geen kwartier later was er een bode op weg om Brenz op het hertogelijk slot te ontbieden.

Ondertussen genoot Siedel een welverdiende rust, evenals zijn trouwe schimmel.

Eerst na de middag zou hij weer naar München terugkeren en hertog Ulrich zou hem een schrijven voor de oude hertogin meegeven.

Toen Brenz, die maar niet kon begrijpen, wat hij zo vroeg op het slot moest doen, in de kamer van hertog Ulrich zat, gaf deze hem de brief van de oude hertogin, opdat hij die zelf zou lezen.

De leraar ontstelde niet weinig, toen hij de brief las. Want dit schrijven betekende niet anders, dan dat hij weer aan groot levensgevaar bloot stond en wilde hij zijn leven redden, weer moest vluchten.

"Gij ziet Brenz", zei de hertog, "dat ik de vervolgers niet helpen wil. Maar u helpen mag ik evenmin."

"God zal mij helpen", was het antwoord.

"Dat geloof ik ook en daarom geef ik u deze raad: Ga zo spoedig mogelijk naar huis, deel uw vrouw en kinderen het treurige nieuws mee en vlucht of verberg u. Maar zeg mij vooral geen woord van uw plannen. Laat mij ook niet weten, waar gij u schuil houdt, want ik moet straks aan de hoofdman naar waarheid kunnen getuigen, dat ik niet weet, waar gij u bevindt."

Ja, dat was het beste, dat begreep Brenz ook. "En ga nu vooral dadelijk weg", zei de hertog nog, "want de tijd is kort. Elk ogenblik kan de Spaanse bende Stuttgart binnenrijden en als zij er is zal het u niet meevallen nog te ontsnappen."

Brenz bedankte de hertog hartelijk voor zijn waarschuwing en spoedde zich naar zijn woning.

Daar vond hij zijn vrouw in de grootste spanning wachtend. Met een paar woorden deelde de leraar haar de vreselijke tijding mee en verslagen knielden de beide mensen neer om de Heere hun nood bekend te maken. Hij vroeg de Heere ook licht en wijsheid om in deze moeilijke zaak te handelen en bevál zichzelf en zijn vrouw en kinderen aan in de veilige hoede des Heeren. Toen hij van z'n' knieën opstond was het alsof iemand het zei: "neem een brood mee en loop naar het einde van de stad, ga daar een huis binnen en verberg u op de zolder onder het dak."

Had iemand werkelijk tot hem gesproken?

Welnee, Brenz was maar met zijn vrouw alleen in het vertrek. Toch was het net alsof iemand hem dit zei en Brenz vertrouwde, dat dit reeds de verhooring van zijn gebed was.

Daarop nam hij afscheid van zijn vrouw.

"Marie", zei hij, "hoop op God. Wij hebben Zijn trouw reeds zo vaak ondervonden. Hij kan ons ook nu redden van de vervolger." Hartelijk omhelsde hij zijn vrouw. De tranen liepen de beide mensen langs de wangen. Nu werden de kinderen ook binnen geroepen en onder veel tranen nam hij ook van hen afscheid.

Kleine Johan pakte zijn vader om de hals.

"Vader hier blijven, vader niet weggaan", schreide hij. O, het hart van Brenz brak bijna van smart toen hij de kleine jongen dit hoorde zeggen.

"Vader zal spoedig weer terugkomen, hoor, als de Heere wil"; troostte hij het ventje.

Daarop zich vermannend nam hij het ingepakte brood onder de arm en spoedde zich naar buiten. Hij liep de straten van Stuttgart door.

Het was er nog heel stil; de meeste burgers lagen nog in een. geruste slaap. Alleen ontmoette hij nu en dan een werkman, die naar zijn arbeid ging.

Zo bereikte hij weldra het einde van de stad, de buurt van de stadspoort. Hier zou hij dus een woning moeten binnen gaan. Doch alle woningen waren vanwege het vroege uur nog gesloten. Reeds begon Brenz in verlegenheid te geraken, toen hij opeens een woning ontdekte, waarvan de deur wagenwijd open stond. Het was net of er tegen hem gezegd werd: "ga deze deur binnen en verberg u daar op de zolder."

Zou hij het doen?.

Hij wist natuurlijk niet welke mensen daar woonden; het konden. wel lieden zijn, die hem graag aan de keizerlijke soldaten wilden overleveren. Zou hij ongemerkt de zolder kunnen bereiken?

Zo kwamen er tal van vragen in hem op, waarop hij geen antwoord wist te geven; maar hij begreep, dat er geen tijd was, om lang te overleggen.

Weer was het alsof hij een stem hoorde: "Ga dan toch binnen, maar doe het spoedig!" Snel beraden stapte hij de deur door en bevond zich nu in een lange gang. Zo zacht mogelijk sloop hij de gang door. Aan het einde van de gang stond een lange trap en die trap klauterde Brenz op. Hij bevond zich weldra op een grote zolder, waar het nog schemerdonker was. Hier was hij voorlopig veilig dat begreep hij wel en op een oude kist zittend, dacht hij na wat hem nu te doen stond. Tot zover had de Heere zijn weg buitengewoon voorspoedig gemaakt. Als het hem gelukte straks hier een goede schuilplaats te vinden zou het zijn vervolgers niet meevallen hem te vinden.

Nog niet lang zat Brenz op zijn kist wat uit te rusten, toen hij paardengetrappel vernam. Het kwam uit de richting van de stadspoort en Brenz begreep dadelijk, dat dit de bende was, die door de keizer was gezonden om hem gevangen te nemen. Gelukkig maar, dat hij op de zolder zat, nu konden zij hem niet vinden.

Eer er een paar uur verlopen waren, was Brenz er al niet meer zo heel zeker van, dat ze hem niet vinden zouden. Beneden in de gang hoorde hij een paar vrouwen met elkaar praten. Ze hadden het druk over de soldaten, die die morgen de stad waren binnengekomen. Zodra ze binnen waren, had men de poorten laten sluiten, terwijl bij bekkenslag bekend gemaakt werd, dat niemand de stad mocht verlaten voor dat de ketter Brenz, die zich hier ergens schuil moest houden, gevangen genomen was. Verder was er bekend gemaakt, dat in de eerstvolgende dagen ieder huis in Stuttgart nauwkeurig zou worden onderzocht, terwijl er een zware straf werd, - bepaald voor ieder, die het wagen durfde de ketter te verbergen of voort te helpen.

"Och, och", klaagde de bewoonster van het huis, waar Brenz was binnengevlucht, tegen haar buurvrouw, "och, och, wat een ellende toch. Nu mogen we de stad niet uit en ik zou morgen naar mijn dochter gegaan zijn, die een uur buiten Stuttgart woont; het was al zo lang afspraak, dat ik dat eens doen zou en nu moest het dan maar gebeuren, vóór de winter komt.

"Mens, waar tob je toch over, je dochter loopt niet weg; die kun je de volgende week ook nog gaan opzoeken. Bid God liever, dat de geliefde leraar Brenz niet in de handen van de Spanjaarden valt"

"Ken je hem?"

"Nee, dat niet; maar zoals mijn man vertelt moet hij in Halle een zeer geliefd leraar geweest zijn. Daarom wil de keizer hem ook zo graag gevangen nemen. Maar ik hoop van harte, dat ze hem niet krijgen en als de man soms bij mij aan de deur komt, en om een schuilplaats vraagt, zal ik hem dit niet weigeren."

"Nu, dat zou ik ook niet over mijn hart kunnen verkrijgen", zei de bewoonster, die straks zo gejammerd had, "als hij bij mij kwam, zou ik zeggen: dominee gaat 'u maar naar de grote zolder, daar kunt u wel zo wegkruipen, dat niemand u vinden kan."

Meer kon Brenz van het gesprek niet verstaan. Al pratende sloften de beide vrouwen de gang door naar buiten. Doch wat hij gehoord had, was voldoende. Hij wist nu, dat deze mensen hem in elk geval niet vijandig gezind waren. Of zij rooms waren of niet, dat deed er tenslotte niet toe; ze wilden hem niet in de handen van de vervolgers overgeven. Tevens begreep Brenz, dat de zolder, waarop hij zich nu bevond zeker toch wel een heel goede schuilplaats was. Anders zou die vrouw er niet over hebben gesproken.

Het begon nu toch ook op de zolder licht te worden - de vluchteling keek eens om zich heen en ontdekte nu in een hoek een grote hoop takkenbossen. Voor het overige was de zolder zo goed als leeg. Hier en daar stond een lege kist, er lag een beetje hooi en wat oude rommel; dat was alles. Achter de takkenbossen moest hij zich verschuilen, dat begreep hij dadelijk.

Hij nam een arm vol hooi mee en kroop toen zo voorzichtig mogelijk achter het hout. Het kraakte wel een beetje, maar Brenz deed kalm aan, hij had al de tijd en dus kon hij zo behoedzaam mogelijk te werk gaan. Toen hij eindelijk achter de takkenbossen was aangeland, bemerkte hij, dat ze niet vast tegen het dak aan lagen. Er was nog een grote zware balk en daar tegenaan had men het rijshout opgestapeld.

WONDERLIJK BEWAARD

Brenz begreep heel goed, dat hij hier op deze zolder wel verscheidene dagen zou moeten doorbrengen, dat het veertien dagen zou worden wist hij toen gelukkig nog niet. Maar het was in elk geval zaak, dat hij een beetje gemakkelijker kon zitten en liggen in zijn benauwde schuilplaats. Daarom was hij heel blij, dat hij nog een armvol hooi op de zolder had gevonden, waarmee hij tenminste een enigszins zacht leger kon maken.

Het bleek, dat er achter de zware balk, die hij ontdekt had nog een tamelijke ruimte was en hij besloot in die ruimte zijn bed te spreiden. Het viel werkelijk wat mee. Hij kon er goed zitten, waarbij dan de balk voor tafel kon dienen, en hij kon er zich ook in zijn volle lengte uitstrekken, zodat hij 's nachts ook slapen kon. Het zou wel niet zulk een verkwikkende slaap zijn als thuis, maar hij kon toch rustenen dat was voor een arme vluchteling al heel wat waard.

Brenz nam zijn mes en sneed een stuk van zijn brood, at dat met smaak op en legde zich toen ter ruste. Werkelijk viel hij toen in een verkwikkende slaap, waaruit hij pas tegen de morgen ontwaakte.

De regen viel bij stromen neer en door het gekletter van de regen begon Brenz te voelen, dat hij dorst had. Dat was een moeilijkheid, waarover hij nog niet had nagedacht. Brood had hij wel en als hij er zuinig mee deed, kon hij er dagen mee toe, ook zou het hem niet schaden, als hij eens een paar dagen zonder voedsel moest doen. Maar water was onontbeerlijk, dat kon hij niet missen. Dorst lijden moest iets heel vreselijks zijn.

Doch hij behoefde immers geen dorst te lijden. Liet op dit ogenblik zijn hemelse Vader het heerlijkste water niet bij stromen neervallen? Ja, dat was waar, maar hoe kwam hij daar bij. Hoe zou hij een teug water kunnen bekomen, zonder zich te verraden?

Verscheiden uren lag hij over dit moeilijke vraagstuk na te denken, zonder tot een oplossing te kunnen komen. Toen werd zijn aandacht ineens getrokken door een gestadig lekken. Dat lekken moest met een goot in verband staan, dacht Brenz. Als er langs het dak van deze muur een goot loopt, zou ik daaruit wellicht water kunnen bekomen. Dat moest onderzocht worden.

Het was een rieten dak, waarmee de schuur gedekt was en hij kon dus heel gemakkelijk een opening maken. Maar dan moest hij dat toch niet doen vlak boven de plaats waar hij lag, want dan zou hij lelijk in het nat komen te liggen. Nee, het best leek het hem, in de hoek van het dak een gat te maken; daar had hij ook de meeste kans de goot te kunnen bereiken.

De hoek was maar een paar meter verwijderd. van de plaats waar Brenz lag; hij kon er dus zonder veel beweging te maken bij komen. Met zijn mes sneed hij nu een gat in het dak en gluurde er doorheen.

Ja waarlijk, vlak bij het gat, dat hij gemaakt had bevond zich een goot, die daar eindigde in een gaarbakje. Was dat bakje vol, dan stroomde het water door een klein pijpje weg. Er bleef dus altijd een bepaalde hoeveelheid water in het bakje staan.

Brenz maakte nu het gat zo groot, dat hij zijn hoofd er door kon steken en één arm. Nu gelukte het hem met zijn hand het water te bereiken en zo bracht hij met veel moeite en inspanning het heerlijke vocht aan z'n lippen:

Het gat, dat hij gemaakt had stopte hij zorgvuldig dicht met hooi, om te voorkomen dat het zou gaan lekken. Want als het begon te lekken zou zeker de eigenaar van de schuur komen zien, waar het lek was en dan zou ook de schuilplaats van de leraar worden ontdekt. Maar een flinke wis hooi voorkwam dit euvel wel niet afdoende, doch hield toch het meeste water tegen.

Nog niet lang was Brenz weer in zijn schuilplaats teruggekeerd, toen hij op zolder een gerucht meende te horen. Hij luisterde, scherp of hij zich ook vergiste, maar nee hoor, hij vergiste zich niet, het geluid kwam wel degelijk van de zolder. Wat zou dat zijn?

Brenz beefde over al z'n leden. Zou men toch zijn schuilplaats hebben ontdekt en zou daar nu een vijand naderen, om hem te grijpen?

Hoor, daar kraakten de takken!

Het leed geen twijfel, daar was iemand. Het gekraak van het hout werd sterker! Wat moest de arme man nu toch beginnen. In zijn angst ging hij languit achter de balk liggen en hield de adem in.

"O Heere", bad hij, "bewaar me toch en laat de vijand mij niet vinden, voor U is immers niets te groot of te wonderlijk."

Al heviger werd intussen het gekraak. Nu kwam het geluid van vlak bij de plaats, waar Brenz zich bevond.

Nog een ogenblik en ... daar zag de verbaasde leraar een kip, die vlak voor hem rustig op de balk ging zitten. Brenz hield zich doodstil; hij wilde het beest niet aan het schrikken maken, want dan zou het hem door zijn lawaai verraden.

Toen de kip geruime tijd op de balk gezeten had, rees hij weer op en nu zag Brenz een mooi wit ei op de balk liggen.

Groot was zijn blijdschap over die ontdekking. Een ei!

Dat was juist wat hij in zijn schuilplaats nodig had. Doch de blijdschap over het ei werd op hetzelfde ogenblik getemperd door de vrees voor een nieuw gevaar. Want nu vreesde Brenz, dat de kip zou beginnen te kakelen en dan zou er straks wel iemand komen opdagen. Doch wat Brenz verwachtte, gebeurde niet.

Zonder te kakelen verliet de kip haar zonderlinge legplaats; en toen zij goed en wel van de zolder verdwenen was, nam Brenz het ei, sneed een stuk van zijn brood en gebruikte met een dankbaar hart zijn sobere maaltijd. Het was een beschikking van God, dat die kip juist nu, en dan hiér een ei kwam leggen en ... zonder kakelen weer wegging.

"De God van Elia leeft nog", dacht hij, "dat ondervind ik vandaag. De raven onderhielden de profeet en God zendt een kip om mij in het leven te houden."

Het spreekt vanzelf, dat de dominee nu zeer nieuwsgierig was, of, de kip de volgende dag weer terug zou komen. Hij durfde het bijna niet hopen, maar jawel de volgende dag, ongeveer op hetzelfde uur, kwam de kip weer naar de balk en legde weer een,

eivlak voor de leraar. Ook ditmaal ging het dier zonder kakelen weer heen. Dat geschiedde zo veertien maal achtereen.

En elke dag at Brenz het ei met een stukje van zijn brood en dankte God voor Zijn wonderlijke bewaring.

Doch op de vijftiende dag bleef de kip weg.

IN VEILIGE HOEDE

Van de eerste dag af had Brenz angst gehad voor ontdekking. Het kon toch heel goed gebeuren, dat de takkenbossen van de zolder werden gehaald en dan zou natuurlijk zijn schuilplaats worden ontdekt. Maar gelukkig, dit gebeurde niet. Slechts een paar maal was er een vrouw naar boven gekomen en had een enkele takkenbos door het trapgat naar beneden geworpen; daarna was zij weer verdwenen.

Dat waren spannende ogenblikken voor de leraar, maar telkens weer werd hij wonderlijk bewaard.

Doch een ander gevaar dreigde nog.

Nog altijd waren de soldaten bezig om alle huizen van Stuttgart te doorzoeken; het zou dus ook eerlang de beurt worden van het huis, waarin hij nu verscholen zat.

Inderdaad naderde dat ogenblik snel.

Op een dag hoorde hij de beide buurvrouwen in de gang weer met elkander babbelen.

Brenz luisterde scherp toe, want hij wilde graag iets vernemen omtrent de huiszoeking.

Het kon best gebeuren, dat de soldaten al weg waren. Maar nee, dat was het geval nog niet.

De beide vrouwen vertelden elkaar, dat nu hun buurt aan de beurt was. Ze waren nu aan 't laatste stadsgedeelte bezig, morgen zouden ze wel klaarkomen.

"Ik heb niets te vrezen van dat onderzoek", verklaarde de vrouw op wier zolder Brenz nu reeds veertien dagen had vertoefd. "Ik weet zeker, dat de leraar bij ons in huis niet verborgen zit. Toch zal ik blij zijn als ze nu maar geweest zijn."

"Ze zullen vandaag zeker komen", verklaarde de buurvrouw; "het moeten ruwe gasten zijn naar ik hoor vertellen en het is lang geen pretje als men zulke gasten in huis krijgt."

Het gesprek werd hier opeens afgebroken door het naderen van enkele soldaten.

Zonder verlof te vragen traden ze naar binnen en geboden haar de weg te wijzen in huis.

De vrouw ging de soldaten voor, de gang door naar de woonkamer. Ze doorzochten de kamer, de keuken en daarna stommelden ze de trap op.

Brenz hoorde hen naderen en in zijn hart was er een gebed tot God of Hij hem aan het speurend oog van z'n vervolgers wilde onttrekken.

"Het is hier akelig donker in dit rattennest", bromde één van de soldaten, "er is hier niets te zien.

Wacht eens, is er geen luik?" Hij tastte rond, doch vond geen luik.

Daarop riep hij naar beneden en weldra kwam de vrouw des huizes de trap op, om aan het bevel van de soldaat te voldoen en een luik open te stoten.

Nu viel het volle daglicht over de zolder.

"Hier zit de ketter niet, dat zie ik", zei één van de soldaten en reeds maakte hij aanstalten om weer naar beneden te gaan.

"Wacht eens even, dat gaat te vlug", zei een ander, mij dunkt dat die hoop rijshout is net geschikt om een ketter te verbergen."

"Och kom, denk je dat hij daar achter zit? Wel man, dan zijn er in Stuttgart wel betere schuilplaatsen. Ga maar mee, ik ben al dat zoeken allang moe."

Dit zeggende steeg hij de trap af naar beneden.

Doch de ander had er toch geen rust van. Hij was een nauwgezet man en hij wilde zijn werk goed doen.

Daarom nam hij zijn lans en stak op verscheiden plaatsen door het hout. Rakelings ging het scherpe wapen langs Brenz heen, doch het wondde hem niet.

De soldaat was er nu toch van overtuigd, dat zich niemand achter het hout verborgen hield en stapte nu ook naar beneden.

Brenz had wel kunnen jubelen van vreugde.

Doch hij bedwong zich; het kon nog gevaarlijk zijn.

Die hele dag nog hield hij zich schuil en toen durfde hij zijn plaats te verlaten. 's Middags reeds hadden de soldaten Stuttgart verlaten. Brenz had ze de poort horen uitrijden en uit een gesprek in de gang had hij begrepen, dat zijn vermoeden juist was.

Het gevaar was nu voorbij en de leraar verlangde er naar zijn eigenaardige schuilplaats te verlaten.

Het was nu de vijftiende dag en de kip was die dag niet geweest. Ook was het brood van Brenz op. Het werd dus wel tijd, dat er een eind kwam aan de gevangenschap. Brenz wachtte tot het schemeravond was en toen sloop hij behoedzaam de trap af. Zo zacht mogelijk ging hij de lange gang door; de deur was dicht, doch voorzichtig wist hij die te openen.

Daar was hij weer buiten.

Het was hem vreemd te moede weer eens in de frisse lucht te zijn.

Hij begaf zich nu dadelijk naar hertog Ulrich, die niet weinig verwonderd was, daar zo opeens de leraar voor zich te zien.

Brenz vertelde de hertog hoe de Heere hem bewaard had en hem op wonderlijke wijze van voedsel had voorzien door middel van een kip. Samen dankten deze beide mannen daarop de Heere, Die de dominee in Zijn veilige hoede had genomen.

Oude Klaus Jörgens sprong een gat in de lucht, toen hij later het verhaal hoorde.

Zo gauw hij kon pukkeldde hij naar huis, om het grote nieuws aan Hedwig te vertellen.

Kort na dit voorval stierf de vrouw van Brenz. Met zijn kinderen durfde hij niet in Stuttgart te blijven, maar vestigde zich in een dorpje in het Zwarte Woud. Daar bleef hij tot 1550.

Toen werd hij door hertog Ulrich naar Urach geroepen. Daar trouwde hij weer met de dochter van zijn vriend Isenmann.

Hij werd nu de Hervormer van Wurtemberg en de rechterhand van hertog Christoffel, die Ulrich was opgevolgd. Later werd hij eerste predikant van Stuttgart en de hoogste raadsman van zijn vorst.

Zo had God Brenz genade en ere gegeven.

Nooit vergat hij de hachelijke tijden, toen hij door keizer Karel V zo rusteloos werd vervolgd. En altijd vertelde hij weer, zo vaak hij over die dagen sprak van de wonderlijke wijze, waarop de Heere Hem toen meer dan eens uit de hand van zijn vervolgers had gered.

En overal in Zwabenland en Wurtemberg kenden de mensen het verhaal van de kip, die zonder kakelen veertien dagen lang telkens een ei kwam leggen en ze zagen er Gods hand in.

De 4e september 1570 is Brenz op hoge leeftijd overleden.

Geharnaste Lutherse hervormer

Tekst dr. Harm Veldman

Johannes Brenz (1499-1570) heeft zich buitengewoon sterk ingezet om de geestelijke erfenis van Luther te bewaren en te verdedigen.

De locaties waar hij werkte, waren Schwabisch Hall in Württemberg, Basel, Urach en Stuttgart. Hij heeft zich in de geloofsstrijd van de 16e eeuw gekeerd tegen Rome, tegen de wederdopers en ook tegen de Zwitserse protestanten die zich met betrekking tot het avondmaal anders opstelden dan de Lutheranen.

Johannes Brenz werd op 24 juni 1499 geboren in de vrije rijksstad Weil der Stadt, gelegen in het zuidwesten van Duitsland, in de regio Württemberg, westelijk van Stuttgart. Zijn vader heette Martin Hess, maar was beter bekend met zijn bijnaam Prentz of Brenz; hij bekleedde de belangrijke ambten van schout-burgemeester en rechter; moeder heette Catharina Hennig, zij overleed in 1510.

De voornaam Johannes werd hem gegeven omdat hij op Johannesdag, de herdenkingsdag

van Johannes de Doper, werd geboren. Het gezin was gewoon vroom rooms-katholiek. Over de jeugdijaren van Johannes Brenz is weinig bekend. Hij moet het basisonderwijs en, de Latijnse school vlot hebben doorlopen, want al op 15-jarige leeftijd werd hij student aan de universiteit van Heidelberg.

Toen op 26 april 1518 het intrigerende Heidelbergse dispuut van Martin Luther voor en met de heren van het kapittel van de augustijner orde plaats had, was de jonge Brenz daar getuige van. Het debat over Luthers theologie maakte duidelijk hoe deze reformator een "theologie van het kruis" ("theologia crucis") ontwikkelde die heel zijn theologisch denken leek te gaan beheersen: de genade van de lijdende Christus stond bij hem centraal, in plaats van de mens met zijn verdienstelijkheden.

Voor Brenz en zijn medestudenten was dit dispuut een hoogstaand gebeuren dat diepe indrukken achterliet. De ontmoeting met deze Wittenberger werd het begin van een levenslange band.

Priester

Na afsluitende examen van Brenz aan de universiteit opende voor hem de eerste baan als universiteitsassistent, waarbij hij wetenschappelijke uitgaven had te verzorgen. In 1520 werd Brenz benoemd tot kanunnik van de Heilige Geestkerk in Heidelberg. Na deze baantjes kwam de dag dat de raad van de stad Schwab-

bisch Hall (in Württemberg) hem uitnodigde om daar als priester) aan de Sint-Michaelskerk te komen werken; op 8 september 1522 hield hij zijn eerste preek – een proefpreek.

Hij kreeg de bedoelde aanstelling en was een pastor die een milde vorm van zielzorg beoefende. Maar als prediker was hij van plan zijn reformatorische gedachten alom publiek te maken – hij wilde er werk van maken om het zuivere Evangelie te verkondigen en de misstanden in de kerk aan de kaak te stellen. Brenz zou niet aan de leiband van de traditie blijven lopen.

Het duurde dan ook maar even of Brenz stond bekend als een vernieuwende, evangelische prediker in Hall. De doorbraak van de Reformatie was daar een kwestie tijd.

Heiligen

Tot de onderwerpen die Brenz als jonge voorganger – hij was op 30 mei 1523 nog als priester van Schwabisch Hall gewijd– aan de orde stelde en waarmee hij vervolgens aanstuurde op vernieuwing behoorden met name de volgende thema's.

1. De waardering van de kerk als plaats waar God spreekt en Zijn heil laat verkondigen en niet als plaats "waar de mens even langskomt om zijn heil te halen."

2. De positie van de vele vereerde heiligen: ze moesten hun status

) van onmisbaarheid inleveren. De gelovige moest zich op Christus richten: "Hij is onze kanselier bij God, heiligen hebben we niet de visie op, de geestelijkheid van de kerk, waren zij bemiddelaars van Gods genade? Hadden zij werkelijk de macht om wijn in bloed te veranderen en brood in lichaam van Christus?"

4. De toekomstverwachting het pessimisme van velen (merkbaar aan de ondergangsstemming) moest plaatsmaken voor een blijde toekomstverwachting van het Koninkrijk Gods.

5. Het sacrament van het avondmaal was bestemd voor de hele gemeente; daarom moest dat bediend worden in twee gedaanten: brood en wijn voor alle gelovigen. Stapje voor stapje zette Brenz in) overleg met twee collega's, Johann Isenmann en Michael Grater, door wat er volgens hem te vernieuwen was.

In 1524 organiseerde hij een dispuut in het franciscaner klooster, dat uitliep op de opheffing van dit centrum. Later werd de mis afgeschaft en kregen de heiligen de waardering die hun toekwam, al bleven de beelden in de kerk voorlopig nog wel overeind.

Boerenoorlog

In 1525 brak er in Duitsland een sociale opstand uit, die men de Boerenoorlog is gaan noemen.

Arme boeren en arbeiders gingen over tot gewapend verzet tegen de slechte behandeling door de grootgrondbezitters, edelen en andere aristocraten. Thomas Müntzer, een geradicaliseerde Lutherse pastor, was de geestelijk leider van de revolutionairen. Uiteindelijk verloren zijn de oorlog, die verspreid over diverse regio's in Duitsland werd gevoerd. Brenz keerde zich tegen de revolutie, maar de revolutionairen wilde hij mild behandelen - in tegenstelling tot Luther, die zware straffen eiste. Brenz vond dat de overheden medeschuldig waren aan de sociale ellende onder de boeren.

Kerk- en schoolorde

Steeds was Brenz bezig onderdelen van de Reformatie in nieuwe regelgeving om te zetten. Zo gaf hij in 1527 een kerkorde uit die vooral op de kerkdiensten betrekking had. Doop en avondmaal en ook de invulling van een dienst werden helder geformuleerd. Daarnaast werd ook geregeld hoe een huwelijk op christelijke wijze diende te worden gesloten. Het hiervoor door Brenz opgestelde "Huwelijksboek" werd door Luther van een woord vooraf voorzien.

Met de kerkorde kwam er ook een nieuwe schoolorde. Brenz was er een voorstander van dat knappe koppen al vroeg Latijn leerden, om daarna door te kunnen stoten tot het hoger onderwijs en daarmee stad en land te dienen met hun capaciteiten. Enigszins bijzonder was de mening van Brenz dat ook meisjes onderwijs moesten volgen, zodat ze in ieder geval konden lezen en schrijven. Het kunnen voorlezen van de Bijbel behoorde ook tot hun taak, helemaal als te ooit moeder zouden worden.

Voor het kerkelijk onderwijs schreef Brenz in 1528 een catechismus die in vraag-en-antwoordvorm aandacht vroeg voor geloof, wet en gebed. Het leerboekje van Brenz werd bijzonder gewaardeerd: tot de dag van vandaag wordt het gebruikt en er zijn meer dan 500 herdrukken geweest.

Alle nieuwe kerkelijke ordeningen werden in 1543 gebundeld en gedrukt, waardoor ze een vaste plaats kregen binnen de kerkelijke samenleving in en buiten Schwabisch Hall.

Hoe Brenz zich in de jaren twintig van de zestiende eeuw ontwikkeld had tot een vooraanstaande figuur binnen het Lutheranisme bleek goed in 1529 toen landsheer Philips van Hessen in Marburg het door hem zo gewenste gesprek tussen Lutheranen en zwinglianen en eventuele andere protestantse partijen organiseerde. In de delegatie van de Wittenbergers was ook Johannes Brenz opgenomen; hij stond in de strijd over het avondmaal pal achter Luther en kon zich niet verenigen met de Zwitsers. De handtekening van Brenz prijkt op de slottekst en staat na Luther op de vijfde plaats.

Een jaar later hield keizer Karel V zijn rijksdag in Augsburg. Daar werd de Lutherse geloofsbelijdenis, de Confessio Augustana, aangeboden, en ook bij die gelegenheid was Brenz van de partij.

Huwelijk

In 1530 trad Johannes Brenz in het huwelijk; zijn eega werd de jonge weduwe Margarete Wetzel, geboren Grater, wonend in Hall. Zij werd de moeder van zes kinderen, van wie er drie hun vader overleefden. Hun moeder overleed in 1548 en daarna trouwde Brenz opnieuw met een vrouw uit Hall. Brenz had in zijn kerkorde ook bepalingen opgenomen voor het christelijk huwelijk. Daarbij had hij begrip voor echtscheiding wanneer er bij een van de partners ernstige verhinderingsomstandigheden voor een volwaardig huwelijk bekend waren geworden. Volgens Brenz was het formeel juist om te denken dat huwelijken waarin geen seksuele gemeenschap kon plaatshebben eigenlijk nooit echt huwelijken waren geweest. Dus kon men stellen dat echtscheiding dan geen probleem hoefde te zijn. Onder reformatoren was er voor het thema huwelijk en echtscheiding veel belangstelling, vooral Martin Bucer in Straatsburg heeft zich daar intensief mee beziggehouden.

In 1534 werd onder leiding van Johannes Brenz - met instemming van hertog Ulrich - in heel Württemberg de Reformatie doorgevoerd. De Lutherse Kerk werd de heersende en kreeg een ordening die veel overeenkomst vertoonde met die van Hall. De landsheer had er veel zeggenschap; de komst van een vrije kerk liet nog enkele eeuwen op zich wachten. Maar tussen hertog Ulrich en pastor Brenz was de verstandhouding altijd goed. Ulrich volgde de raad van Brenz veelal op, en Brenz gaf geen reden tot irritatie bij de hertog.

Crisis

Een algemene en tevens persoonlijke crisis greep diep in bij Brenz in het jaar 1548. De legers van de protestantse vorsten en steden hadden een ernstige nederlaag geleden tegen Karel V, waardoor het Verbond van Schmalkalden van Duitse vorsten en rijkssteden machteloos was geworden. Ook Hall werd door de Spaanse troepen van Karel V ingenomen. Nu greep de keizer die omstandigheid aan om de protestantse gebieden zijn gezag op te leggen. Die politiek staat bekend als het *Interim van Augsburg*.

De legerleiding van de keizer gaf bevel om Brenz als geestelijk leider van de protestanten in Württemberg gevangen te nemen. In diezelfde tijd werd zijn vrouw zeer ernstig ziek. Brenz wist aan zijn belagers te ontkomen door naar de burcht

Willingen te vluchten, waar hertog Ulrich hem beschermde. Maar Brenz vond het nog verstandiger made wijk te

nemen, naar Straatsburg, waar nog vrijheid was.

Helaas liet de keizer ook daar zijn macht gelden en Brenz moest opnieuw op reis. Het Zwitserse Basel werd zijn nieuwe toevluchtsoord, waar hij een troostrijke brief van niemand minder dan Calvijn vanuit Genève kreeg. Maar daar kreeg hij ook bericht van het overlijden van zijn vrouw. Hij besloot om in allerijl naar zijn kinderen te gaan. Dat lukte; Brenz wist een betrekkelijk veilige plek te krijgen in een wijk van Stuttgart waar hij een karig bestaan had. De Spaanse soldaten hebben hem niet kunnen vinden.

Hij overleefde het Interim van Augsburg doordat de hertog hem in veiligheid bracht op andere burchten dan die van Willingen. In 1550 was het zo veilig dat Brenz zich in Urach (in Württemberg) kon vestigen. Daar trouwde hij met een vrouw met de naam Katharina, die ook uit Hall afkomstig was. Toen het gevaar definitief was geweken keerde hij terug naar Stuttgart, daar werd hij proost (leider van de kerkelijke organisatie). Met zijn stuurmans

wijsheid heeft hij veel verbeterd in de soms zo stroperige kerkelijke machinerie.

Twisten

Toch was Brenz ook niet altijd even gemakkelijk. Na de dood van Luther (1546) werd de verhouding tot Melanchthon er steeds slechter op. Dat zat theologisch vast op een typisch Luthers leerstuk, dat van de alomtegenwoordigheid van Christus op aarde, dus ook in het avondmaal. Christus was in de Lutherse theologie zowel naar Zijn mensheid als naar zijn godheid aanwezig. Dat kwam dus vrij dicht bij de rooms-katholieke leer van de transsubstantiatie; de Lutherse leer wordt ook wel die van de consubstantiatie genoemd: Christus is *met, in en onder de tekenen* van brood en wijn aanwezig in het avondmaal. Melanchthon stond dichter bij Bullinger en Galvijven was van mening dat Christus in het avondmaal geestelijk aanwezig was.

Dit verschil in visie leidde tot twisten onder de Lutheranen. Brenz meende stellig dat hij goede lijn van Luthers theologie verdedigde en was (te) weinig in staat om zich te verplaatsen in de visie van de andere partijen. Wij zouden het vandaag de dag een kokervisie noemen. Toch ging de eenheid hem aan het hart. Pas na zijn overlijden werd die weer bereikt: in 1580 met de Formula Concordiae, een soort belijdenis waarmee alle-Lutheranen moesten instemmen.

Brenz is na een kortdurend ziekbed overleden op 11 september 1570. Aan zijn sterfbed las men hem de Apostolische Geloofsbelijdenis voor, waarop hij met zwakke stem met *ja* antwoordde. Hij stierf in het geloof van de kerk van alle plaatsen en tijden.